

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА
ІНСТИТУТ НАРОДОЗНАВТВА

КАРАНДА ІРИНА ІГОРІВНА

УДК172.1:323.2:929«Пеленський»1890/1943

**ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЗИНОВІЯ ПЕЛЕНСЬКОГО (1890 – 1943)**

07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Науковий керівник:

кандидат історичних наук
МУРАВСЬКИЙ Олег Іванович,
Інституту українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України,
вчений секретар.

Офіційні опоненти:

доктор історичних наук, доцент
ВИЗДРИК Віталій Степанович,
Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного,
професор кафедри гуманітарних наук;

кандидат історичних наук, доцент
ПУЙДА Роман Богданович,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу,
директор науково-технічної бібліотеки.

Захист відбудеться 14 травня 2021 р. о 14:00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.222.01 в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4).

Автореферат розісланий 13 квітня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук

В.М. Конопка

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Упродовж останніх років в українській історіографії спостерігаємо появу серії нових досліджень, які актуалізували жанр наукової біографістики. Предметом численних праць учених стала громадсько-політична діяльність плеяди українських політиків XIX – XX ст. Однак, незважаючи на заслуги Зиновія Пеленського у поширенні ідеї незалежності та соборності українських земель у міжвоєнній Польщі XX ст., розбудову провідної партії національно-державницького табору – Українського національно-демократичного об'єднання, захист національно-культурних, соціально-політичних прав українців Галичини на парламентському терені, розвиток кооперативної ідеології, а також вагомі здобутки у редакційно-публіцистичній сфері, сучасні історики не поспішають заповнювати «білі плями» його біографії. Малоз'ясованими або ж узагалі нерозробленими залишаються більшість із окреслених проблем. Історики- та політико-правознавчі роботи здебільшого пропонують цікаві (описові), корисні для історіографії положення та висновки, зокрема, компаративістського характеру, які стосуються постаті Зиновія Пеленського, однак не відображають його громадсько-політичної діяльності у цілісному науково-теоретичному дискурсі. Таким чином, доробок українських дослідників створює важливе підґрунтя, проте не знімає з порядку денного потреби підготовки спеціального комплексного дослідження, присвяченого Зиновію Пеленському, яке б віддзеркалювало у його біографії складне переплетіння соціальних і національних аспектів українського національно-визвольного руху в окреслений період.

Наукове завдання дисертації полягає у всебічному розкритті громадсько-політичної діяльності Зиновія Пеленського в контексті суспільно-політичних процесів першої третини XX ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в рамках науково-дослідної роботи відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України «Міжнаціональні відносини в Україні XIX – початку XXI ст. Західні землі» (державний реєстраційний номер 0109U004083), а також міжвідділівської науково-дослідної роботи Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України «Українська Парламентська Репрезентація у сеймі та сенаті Другої Речі Посполитої: засади функціонування, персоніфікація діяльності (1922–1939)» (державний реєстраційний номер 0120U102425).

Мета дисертаційної роботи – проаналізувати громадсько-політичну діяльність Зиновія Пеленського у контексті суспільно-політичних процесів Західної України у першій третині XX ст. Для досягнення мети поставлено **завдання** проаналізувати:

- особливості формування світогляду;
- організаційно-політичну працю в УНДО, громадсько-політичних організаціях;

- внесок у поширення кооперативної ідеології на західноукраїнських землях.

- парламентську працю у вищому законодавчому органі Другої Речі Посполитої;

- здобутки у редакторсько-публіцистичній сфері;

- діяльність на Конгресах національних меншин.

Об'єктом дослідження є громадські організації, партії, редакції періодичних видань, видавництва, в яких він працював, а також - його публіцистична спадщина.

Предметом дослідження є громадсько-політична діяльність З. Пеленського.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період життя З. Пеленського (1890 – 1943 рр.).

Територіальні межі дослідження – Західна Україна, а саме Східна Галичина, Західна Волинь, Холмщина, Полісся, Підляшшя, Лемківщина, що у міжвоєнний період XX ст. перебували у складі Другої Речі Посполитої, а також європейські країни, у яких на початку 1930-х перебував З. Пеленський.

Методологічну основу дослідження складають принципи: історизм, послідовність (наступність), науковий плюралізм, об'єктивність, системність та всебічність. Основні контури пропонованого дослідження окреслюють загальнологічні методи, передусім – аналіз і синтез. У пропонованому дослідженні широко використано низку теоретичних методів, зокрема, компаративний, діалектичний, структурно-функціональний. Загальноісторичні методи – історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-типологічний, історико-системний- уможливають виявлення причинно-наслідкових зв'язків і безпосередніх закономірностей історичного розвитку, дають змогу впорядкувати сукупність об'єктів або ж явищ на якісно визначені типи (класи) відповідно до властивих їм загальних істотних ознак, з'ясувати суть історичного процесу як сукупності історичних фактів та ситуацій у їх цілісності та історичному зв'язку. Важливе значення мають спеціальні історичні методи дослідження: синхронний, дихронний, а також кількісні методи, серед яких на провідних позиціях – статистичні.

Наукова новизна дисертації.

Уперше:

- представлено комплексне наукове дослідження, яке відображає багатогранну громадсько-політичну діяльність політика, кооператора, публіциста – З. Пеленського;

- з'ясовано та реконструйовано маловідомі факти біографії відомого політичного діяча, зокрема, охарактеризовано його працю в Ревізійному союзі українських кооперативів, Товаристві українських кооператорів, Комітеті рятунку України та ін.;

- розглянуто особливості захисту українських інтересів на Конгресах національних меншин.

Уточнено:

- партійну діяльність в УНДО, його оцінки конкурентних політичних сил у Західній Україні;
- працю політика у сеймі Польщі, охарактеризовано його основні здобутки на парламентському терені.

Набули подальшого розвитку:

- концепція польсько-українського порозуміння, яка у другій половині 1930-х рр. трансформувалася в політику нормалізації;
- аналіз публіцистичної спадщини З. Пеленського,

Практичне значення дослідження полягає в тому, що матеріали і висновки дисертації можуть бути використані у науково-дослідницькій сфері (при підготовці фундаментальних праць з історії України), навчальній (у процесі розробки і викладання нормативних та спеціальних курсів у вузах), а також – практично-політичній (для діяльності політичних партій, що сповідують національно-демократичну ідеологію). Зібраний фактологічний матеріал, науково-теоретичні узагальнення можуть слугувати для подальшого поглибленого аналізу суміжної проблематики.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалася на засіданнях відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, окремі положення – на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція «Україна у світовому історичному просторі» (Маріуполь, 2017 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Освіта національних меншин в Україні: історичні традиції, правові засади, сучасні виклики (XX – початок XXI століть)» (Львів, 2018); Всеукраїнська наукова конференція «Національна ідея, державність, соборність: до 150-річчя «Просвіти»» (Львів, 2018); Всеукраїнська наукова конференція «Проблеми дослідження українського визвольного руху XX століття» (Львів, 2019).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, у якій узагальнено розвиток історичних знань про малодосліджену наукову проблему. У підрозділі монографії, написаній у співавторстві, особистий внесок автора становить 50 %. Загальний обсяг публікацій 4,2 д.а.

Публікації. Основні концептуальні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у семи наукових публікаціях, з них: одна - підрозділ колективної монографії, шість статей надруковано у фахових вітчизняних і зарубіжних наукових виданнях.

Структура дисертації побудована за проблемно-хронологічним принципом. Дослідження складається із переліку умовних позначень, скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг рукопису – 209 сторінок (171 сторінка – основний текст), список використаних джерел нараховує 420 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, означено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання, об'єкт та предмет дослідження, обґрунтовано хронологічні межі дисертації, пояснено наукову новизну роботи, її практичне значення та теоретико-методологічні засади, висвітлено апробацію її результатів та структуру дисертації.

Розділ 1 «Історіографія, джерела, методи дослідження» присвячений аналізу спеціальної наукової літератури та джерельної бази дисертації, а також викладу методологічних основ, на яких базується наукова робота.

У підрозділі 1.1. *«Історіографія проблеми»* проаналізовано науковий доробок українських та зарубіжних дослідників у досліджуваній темі.

Зиновій Пеленський – на сьогодні одна із найбільш малодосліджених постатей УНДО, міжвоєнного кооперативного руху в українській та польській історіографії. Історіографію проблеми доцільно розглянути у проблемно-хронологічному та тематичному дискурсі, що дозволить найбільш повно розкрити архітектуру досліджуваної проблеми. Праці, які опосередковано або ж безпосередньо присвячені З. Пеленському, поділяємо на декілька груп: 1) наукові, науково-популярні та публіцистичні розвідки міжвоєнного періоду; 2) дослідження радянських та діаспорних вчених; 3) роботи, які побачили світ у роки незалежності України. Якщо у міжвоєнний період поодинокі праці, написані українськими громадсько-політичними діячами, доволі суб'єктивні зважаючи на політичні чинники, то у роки радянської влади постать З. Пеленського у кращому випадку подавалася у «спотвореному вигляді».

Упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. не спостерігаємо наукових робіт, які б були безпосередньо присвячені громадсько-політичній діяльності З. Пеленського. У науково-популярних працях членів УНДО та політичних опонентів партії його постать фрагментарно розглядається у руслі певних подій (виборчі кампанії, парламентська праця, вічеві кампанії та ін.). У дослідженнях радянських учених (П. Йова, М. Волянчук, І. Васюти, І. Компанієць, М. Панчук, Б. Дудикевич, С. Макарчук, В. Маланчука, Ю. Сливка та ін.) розкритиковано діячів національно-державницького табору Західної України за «угодовство з Польщею». З. Пеленський як секретар Ділового комітету Громадського комітету рятунку України, учасник численних міжнародних форумів, де обговорювалася проблема голодомору в Українській РСР, організатор вічевої кампанії в Галичині, таврований «українським буржуазним націоналістом», а його громадсько-політична діяльність подана у спотвореному вигляді.

Окремі фрагменти біографії З. Пеленського реконструйовано на підставі наукових досліджень українських діаспорних вчених: у працях О. Субтельного, І. Кедрина, К. Паньківського, публікаціях Т. Гунчака, збірнику статей, які присвячувалися Є. Коновальцю та ін., епізодично висвітлено громадсько-політичну, парламентську працю члена ЦК УНДО, фрагментарно

охарактеризовано його внесок у розбудову українських кооперативних товариств у Галичині та Волині.

Після відновлення незалежності України та, відповідно, зміни методологічної основи гуманітарних наук, дослідження політичної історії Західної України постало на якісно вищий рівень. Серед істориків зросло зацікавлення роботою діячів українського національно-визвольного руху. Зняття ідеологічних обмежень, відкриття доступу до архівних матеріалів дозволили розширити спектр досліджуваних проблем. Однак, незважаючи на окреслені переваги сучасного періоду перед попередніми десятиліттями, дослідники не поспішають заповнювати «білі плями» біографій низки провідних діячів легального спектру політичних сил Західної України міжвоєнного періоду, серед яких – З. Пеленський.

Дослідження, у яких опосередковано згадується постать З. Пеленського доцільно поділити на декілька тематичних блоків: 1) узагальнюючі праці українських науковців; 2) дослідження, які безпосередньо присвячені УНДО, іншим українським партіям Західної України, їх діяльності у краї та на парламентському терені; 3) розвідки, монографії, які знайомлять читача із деталями нормалізації польсько-українських відносин, яку підтримував З. Пеленський.

Розглядаючи узагальнюючі праці українських істориків, які присвячені суспільно-політичним процесам на українських землях в історичній ретроспективі, відзначимо дослідження М. Кугутяка, С. Кульчицького, Я. Грицака, І. Васюти та ін. Українське партійно-політичне життя на західноукраїнських землях у міжвоєнний період ХХ ст. – одна із тем, яка найкраще вивчена сучасними українськими науковцями. Крім робіт С. Макарчука, Л. Зашкільняка, І. Патера, О. Красівського, К. Кондратюка, С. Качараби, І. Соляра, М. Кучерепи, В. Комар, О. Зайцева, В. Расевича, М. Швагуляка та ін., які започаткували дослідження політичної історії міжвоєнної Західної України у новітній період, в останні роки з'явилася серія розвідок та наукових праць, які становлять значний інтерес у контексті досліджуваної теми (праці В. Виздрика, Р. Пуйди, М. Гавришко, Р. Демчишак, Л. Шептицької та ін.). На жаль, роботи безпосередньо не відображають особливості громадсько-політичної діяльності З. Пеленського, однак допомагають відтворити окремі маловідомі сторінки його біографії.

Я. Папуга у монографії «Західна Україна і голодомор 1932 – 1933 рр.» (Львів, 2008), зокрема у її третій частині («Акція протесту») охарактеризував протестні виступи українців у повітах краю. З-поміж подій, він виокремив участь З. Пеленського «у вічу в Жовкві». Львівська дослідниця З. Баран, розглядаючи аграрну політику польських урядів, відзначила, що З. Пеленський у парламенті чинив опір процесам парцеляції та осадництва. Звичайно, розглядаючи політичну діяльність В. Мудрого у другій половині 1930-х рр., Я. Комарницький теж не міг оминати увагою його соратника – З. Пеленського. В однойменній розвідці автор відзначив, що лідери партії проводили активну пропагандистську кампанію, спрямовану на популяризацію ідей нормалізації

польсько-українських відносин. В останнє десятиліття міжвоєнного періоду ХХ ст. суспільно-політичні процеси у Західній Україні привертають все більшу увагу польських дослідників. З. Запоровський, Ч. Бжоза, В. Менджецький, М. Шуміло, Т. Грайжуль, М. Крущинський, Р. Томчик у контексті польсько-українських відносин охарактеризували парламентську діяльність Українських партій національно-державницького табору, виокремили найбільш проблемні моменти у відносинах польської влади та українців, репрезентованих політичними партіями, національно-культурними організаціями та іншими інституціями, створеними титульним населенням Галичини.

Отже, аналіз історіографії проблеми показує, що вивчення громадсько-політичної діяльності З. Пеленського започатковано у міжвоєнний період ХХ ст. Незважаючи на певну упередженість тогочасних досліджень, їх цінність полягає у значному фактологічному наповненні. Окремі праці радянських учених, які стосуються суспільно-політичних процесів у Галичині першої половини ХХ ст., містить важливі науково-теоретичні узагальнення. Сучасні дослідники, вміло використовуючи новітні наукові підходи й методологічний інструментарій, досягнули відчутних результатів у дослідженні всіх сфер суспільно-політичного життя Другої Речі Посполитої у 1920 – 1930-х рр., зокрема й у сфері біографістики.

У підрозділі 1.2. *«Джерельні матеріали»* розглянуто комплекс архівних та опублікованих джерел дисертації.

Матеріали, присвячені З. Пеленському знаходимо у центральних (Київ) та місцевих архівах (Львів, Тернопіль, Івано-Франківськ). Основу джерельної бази дослідження складають архівні документи Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ЦДІАЛ України) (ф. 344 («Українське національно-демократичне об'єднання»), ф. 392 («Українська парламентська репрезентація в польському сеймі та сенаті»), ф. 779 («Редакція української газети «Діло») та ін.), Державних архівів Львівської (ДАЛО) (ф. 1 («Львівське воєводське управління»), ф. 110 («Львівське міське староство»), ф. 271 («Дирекція поліції у м. Львові») та ін.), Тернопільської (ДАТО) (ф. 231 («Тернопільське воєводське управління»), ф. 274 («Тернопільська воєводська команда державної поліції») та ін.) та Івано-Франківської областей (ДАІФО) (ф. 2 («Станіславське воєводське управління»), ф. 68 «Станіславське воєводське управління державної поліції») та ін.). Чимала їх кількість уперше вводиться до наукового обігу, що посилює актуальність досліджуваної теми. Документи найкраще відображають: партійну діяльність З. Пеленського, парламентську працю 1930–1939 рр., участь у вічевих кампаніях міжвоєнного періоду ХХ ст.

Серед матеріалів фондів – резолюції та протоколи з'їздів УНДО, виступи лідерів націонал-демократів на засіданнях керівних органів партії, інформаційні бюлетені, звіти та протоколи Секретаріату УНДО, протоколи місцевих партійних осередків різного рівня, а також доповідні записки, звіти, листування членів партії. Серед документів зустрічаємо статті З. Пеленського, які стосувалися тогочасних актуальних для українського суспільства проблем, його виступи у вищому законодавчому органі Другої Речі Посполитої. Окремі

документи відображають його участь у відбудові української кооперації, стосуються міжнародної діяльності.

Архівні матеріали доповнюють збірники опублікованих джерел, які побачили світ у радянський період («За волю народу. Документи і матеріали» (Львів, 1964), «Політична ситуація на Західній Україні та завдання КПЗУ» (Львів, 1990) та ін.), на еміграції («На вічну ганьбу Польщі – твердині варварства в Європі» (Нью-Йорк, 1978) та ін.) та у період незалежності Української держави («Мілена Рудницька: Статті. Листи. Документи» (1998), «Дмитро Паліїв: життя і діяльність (1896–1944)» (Львів, 2007), «Українська націонал-демократія (1918 – 1939)» (Київ; Івано-Франківськ, 2004) та ін.). Якщо окреслені видання радянського та еміграційного періоду практично не приділяють уваги З. Пеленському, то упорядники сучасних збірників документів все більше уваги звертають на його громадсько-політичні аспекти біографії. Для всебічного відображення парламентської діяльності З. Пеленського важливу роль відіграють «Sprawozdanie stenograficzne Sejmu» Другої Речі Посполитої, які містять стенограми виступів українських послів і сенаторів, зокрема, звичайно, й З. Пеленського.

Краще зрозуміти суспільно-політичні погляди З. Пеленського допомагають його наукові та публіцистичні праці – одне із основних джерел дисертаційного дослідження. У статтях «Зєднуймо нових членів!», «Торговельна карність», «Перед загальними зборами кооператив», «На загальні збори!», «Кооперація – важливий чинник розвитку світової економіки», «Міжнародний кооперативний конгрес», «Будуймо доцільно», «За кооперативне освідмлення» відомий громадсько-політичний діяч розповідає про розвиток українського кооперативного руху, розмірковує на проблемах кооперації та можливими шляхами їх вирішення, акцентує увагу на зв'язках політики та кооперації, вказує на недоліки роботи центральних кооперативних товариств.

Громадсько-політична діяльність З. Пеленського не залишилася не поміченою українськими та польськими періодичними виданнями. Насамперед – це часописи підконтрольні УНДО – «Діло», «Свобода». Ці видання значну увагу присвячували виступам З. Пеленського у парламенті Польщі, участі у вічевому русі в Галичині, діяльності керівних органів партії. Якщо видання націонал-демократів здебільшого позитивно оцінювали його діяльність, то преса інших політичних партій («Воля народа», «Gazeta Polska», «Наша правда», «Наш стяг», «Наша земля», «Робітник», «Земля і воля», «Сель-роб», «Sprawy Narodowościowe», «Громадський голос», «Волинське слово», «Народний вісник», «Нова Зоря», «Селянський прапор» та ін. нерідко критикували З. Пеленського зважаючи на ідеологічні розбіжності у політичних програмах. З подіями на західноукраїнських землях суспільно-політичного характеру, участю З. Пеленського на конгресах національних меншин українську еміграцію знайомив часопис «Свобода» (Джерсі-Сіті; Нью-Йорк).

Цікаві згадки, не позбавлені суб'єктивних оцінок про З. Пеленського, знаходимо у спогадах відомих галицьких політичних діячів, кооператорів. Частина із них опублікована окремими працями. У спогадах І. Кедрин у мемуарах «Життя –

події – люди: Спомини і коментарі» (Нью-Йорк. 1976), а також мемуарах К. Левицького, М. Рудницької, І. Макуха та ін. охарактеризовано його внесок у поживлення українського суспільно-політичного життя в Галичині у міжвоєнний період ХХ ст., наведені факти, які підтверджують вагому роль у захисті національно-культурних та соціально-економічних інтересів українців Галичини та Волині.

Підрозділ 1.3. *«Методологія дослідження»* присвячений характеристиці основних методологічних підходів та методів.

Наукова робота підготовлена у руслі біографістики, що передбачає вивчення громадсько-політичної діяльності Зиновія Пеленського у контексті його місця у політичному, соціокультурному середовищі, включаючи його особисті переживання, погляди, внесок у піднесення національної свідомості українців у Другій Речі Посполитій, захисті соціально-економічних інтересів населення Галичини. Дисертація відображає панораму життєдіяльності З. Пеленського, враховуючи і висвітлюючи взаємозв'язок індивідуальної історії з історією суспільства, що дозволяє зробити певні узагальнення й висновки. На емпіричній стадії біографічного дослідження відбувався пошук та визначення максимальної сукупності прямих / суміжних джерел, після чого тривав порівняльний аналіз фактів і подій, що зрештою дозволило забезпечити автентичність інформації, яка стосується біографії відомого українського громадсько-політичного діяча.

Оскільки «історія повинна писатися на основі узагальнення численних поглядів та оцінок», що дозволяє об'єктивно відтворювати минуле, адекватно сприймати теперішнє і свідомо прогнозувати майбутнє, у дисертаційній роботі використано сучасний методологічний інструментарій. Методологічну основу дисертації становлять загальнотеоретичні принципи й підходи, використання яких спрямоване на об'єктивне висвітлення подій, фактів, явищ: принципи історизму, об'єктивності, проблемно-логічний, науковості, розвитку, світоглядного плюралізму. Комплексно застосовано й групу загальнонаукових методів дослідження: аналізу і синтезу, індукції та дедукції, історико-генетичний, історико-порівняльний, ретроспективний, проблемно-хронологічний, систематизації та ін. Розглянуто систему погоджених та взаємозалежних понять / категорій необхідних для теоретичного пізнання явищ і процесів, які стосуються досліджуваної проблеми. Також у дисертації розкрито зміст базових термінів при вивченні громадсько-політичної діяльності З. Пеленського.

У 2 розділі **«Формування державницьких поглядів та початок політичної діяльності»** відстежено особливості його дитячих, юнацьких років, охарактеризовано світоглядні позиції та визначено політичні пріоритети.

У підрозділі 2.1. *«Становлення особистості: середовище, дитинство та юність»* зазначено, що формування світогляду З. Пеленського відбувалося під впливом родинного оточення, знайомства з відомими громадсько-політичними діячами, а також під впливом суспільно-політичних процесів в Галичині.

Зиновій Пеленський народився 26 січня 1890 р. у родині о. Андрія Пеленського, пароха Лисятич (біля Стрия), та Меланії Раковської. Саме о. Андрій сприяв утвердженню патріотичного світогляду свого найстаршого сина, оскільки окрім душпастирської праці займався громадською та культурно-просвітницькою роботою, зокрема у 1898 р. організував у Кнігиничах місцеву читальню «Просвіти», при якій до 1939 р. діяв драматичний гурток та чоловічий хор. Зиновій закінчив гімназію у Коломиї, згодом навчався на юридичному факультеті в університетах Львова та Відня («Висока Школа Світової Торгівлі»). Після початку Першої світової війни він зголосився до Українських Січових Стрільців (УСС), однак через важку недугу був звільнений з війська та відправлений батьком на лікування до Давоса (Швейцарія). Перебуваючи за кордоном він «стрічався з людьми з різних сторін і держав світу», навчився «дивитися на українські справи з ширшого, незагумінного становища».

У роки Першої світової війни З. Пеленський розпочинає громадську діяльність – восени 1916 р. його обрано головою студентського товариства «Січ» (Відень). На еміграції товариство гуртувало українську молодь навколо ідеї соборної Української держави. Голова товариства критикував концепцію національної політики Є. Петрушевича та Української парламентської репрезентації (УПР), закликав парламентаріїв активніше долучитися до «оборони нашого народу». Під час національно-визвольних змагань З. Пеленський повернувся до Галичини (1918 р.), почав працювати як «господарський знавець» в уряді Західної Області Української Народної Республіки (ЗО УНР). Згодом був направлений до Праги з дипломатичною місією, після чого вступив до Української Галицької Армії (УГА) та перейшов з нею Збруч (1919 р.). Повернувшись до Львова – почав працювати у кооперативній сфері та громадському житті краю – організував кооперативи, став членом Головного Відділу «Просвіти», займався журналістикою.

У підрозділі 2.2. *«Перші кроки у політичній кар'єрі»* проаналізовано участь З. Пеленського у розбудові партійних осередків УНДО та поширенні ідеології партії.

На середину 1920-х рр. припадає злет політичної кар'єри З. Пеленського, що пов'язано з його вступом до УНДО (1925 р.) – найвпливовішої легальної української політичної сили в Галичині. Ще працюючи в уряді ЗО УНР, уже відомому на той час кооператору імпонувала ідеологія української соборності та державності, яку пропагували націонал-демократи. Відстоювання ідеї національної самобутності та єдності українського народу, захист його національних та соціально-економічних прав стали першочерговим завданням громадсько-політичної праці З. Пеленського не тільки у 1920-х роках, але й впродовж усієї політичної кар'єри. Критикуючи Є. Петрушевича, він виступив активним прихильником об'єднавчого з'їзду партії, розпочав роботу спрямовану на відбудову повітових організацій.

Серед трьох течій УНДО середини 1920-х рр. (прихильники переговорів з польським урядом; сторонники орієнтації на Радянську Україну; центристи), З. Пеленський підтримував останніх, зокрема голову УНДО Д. Левицького, який

пропагував тактику «орієнтації на власні сили». Упродовж 1926–1927 рр. З. Пеленський долучився до публічного обговорення програми партії, підтримував постулат здобуття соборної, незалежної демократичної Української держави, обстоював принцип (а) політичного самовизначення українського народу на західноукраїнських землях, (б) суверенності його прав, (в) конституційно-парламентського устрою. Незважаючи на значний політичний досвід, він не взяв участь у виборчій кампанії до польського парламенту (1928 р.), хоча після завершення виборів був введений до складу ЦК УНДО (1929 р.). Таким чином, З. Пеленський отримав змогу безпосередньо визначати «лінію партії», а після засіданні ЦК 8 березня 1930 р. (заслухано підсумковий звіт із діяльності УПР у 1928–1930-х рр.), він здобув значний вотум довіри керівництва партії та можливість взяти участь у дострокових виборах до польського сейму та сенату (1930 р.).

У 3 розділі **«Партійна та парламентська праця»** розглянуто основні вектори його політичної діяльності у 1930-х роках.

У підрозділі 3.1. *«Діяльність в УНДО»* відзначено значні заслуги З. Пеленського на партійній ниві, зокрема проаналізовано його участь у роботі керівних органів партії, розробці стратегії відстоювання соціально-економічних та національно-культурних прав українців Галичини та Волині.

Як член ЦК УНДО, у 1930-х рр. З. Пеленський був причетний ухвалення / обговорення усіх визначальних політико-ідеологічних ухвал партії, зосередив свою роботу на (а) поширенні ідеології націонал-демократів; (б) агітаційно-пропагандистській роботі під час виборчих кампаній до польського парламенту; (в) роботі «на місцях», особливо Волинському воєводстві. Останній напрям роботи був особливо важливим для З. Пеленського, оскільки представляючи українців Волині у парламенті Польщі він прагнув «зберегти українську субстанцію» у краї, а також примножити «свої надбання». Від імені УНДО він не тільки виступав із «політичними рефератами» на зборах, вічах, урочистих подіях з нагоди національних свят, уродин відомих громадсько-політичних діячів, ювілеїв національно-культурних товариств тощо, але й критикував польські органи влади, навіть у період пацифікації (1930 р.) та нормалізації польсько-українських відносин (1935–1939 рр.).

Засідання ЦК УНДО, спільні засідання членів Президії УНДО й УПР «в актуальних справах», наради Екзекутиви «над біжучими справами», партійні, повітові з'їзди, передвиборчі маніфестації – предмет постійної уваги З. Пеленського у першій половині 1930-х рр. У цей період він, відстоюючи базові програмні принципи партії, критикував польську владу за акцію пацифікації та небажання вирішувати «українське питання» у конструктивному руслі, засуджував націоналістичні організації за методи їх практичної діяльності, закликав українську громадськість, зокрема партійні органи та національну пресу, до боротьби з комунізмом, зважаючи на штучно створений радянською владою голодомор 1933 р. Будучи прихильником нормалізації польсько-українських відносин, яку ініціював В. Мудрий та В. Целевич, уже в 1937 р. З. Пеленський наголошував на її утопічному характері, а також

«відсуненні українського народу від впливу на власне зорганізоване життя». Напередодні Другої світової війни нормалізація зазнала остаточного краху, що, однак, уже не мало жодного значення ні для її ініціаторів.

У підрозділі 3.2. *«Парламентська праця»* звернено увагу на здобутках З. Пеленського у сеймі Другої Речі Посполитої.

На тлі акції пацифікації (1930 р.), масових арештів представників опозиції, зокрема й представників націонал-демократів, З. Пеленський уперше взяв участь у виборах до польського парламенту (виборчий округ № 57, м. Луцьк). Хоча передвиборча кампанія УНДО (вересень – листопад 1930 р.) не набрала таких значних розмахів, як у 1928 р. (загроза арештів не дозволила провести широкомасштабну організацію віч), спільний виборчий блок УНДО та УСРП (список № 11) отримав на виборах до сейму у Східній Галичині 30,8 % голосів, на Волині – 12,6 %, на виборах до сенату – 26,6 % та 7,1 % відповідно. З. Пеленський був обраний послом польського парламенту, увійшов до «скарбової» комісії та отримав можливість вільного використовувати парламентську трибуну для «оборони інтересів народу», а також «пропаганди українського імені в світі».

Упродовж 1930–1935 рр. З. Пеленський підтримав внесок УПР щодо ув'язнення колишніх українських послів у військовій тюрмі в Бресті, порушень під час виборчої кампанії та фальсифікації результатів виборів, проводив значну роботу, спрямовану на захист національно-культурних прав українців (вимагав скасування виданих під час пацифікації розпоряджень Міністерства віросповідань і освіти про закриття українських гімназій у Рогатині, Дрогобичі, Тернополі та ін.), протестував проти дискримінаційного щодо українців перепису населення (1931 р.), закриття українських кооперативів на Волині та військової колонізації Галичини, нової Конституції Польщі (1935 р.). На жаль, його участь в обговоренні законопроектів, щорічних бюджетів та ін., як і інших членів УПР, не приносила практичної користі, проте знайшла відображення в українській суспільно-політичній думці.

Вибори 1935 р., 1938 р. до польського парламенту відбувалися на основі нового виборчого законодавства, що змушувало УНДО (а) узгоджувати кандидатури із польською владою, (б) знизити тон критики польської влади незважаючи на протести інших українських національно-державницьких політичних партій (УСРП, Фронт Національної Єдності та ін.). З. Пеленський був делегований до 64 виборчого округу, де зумів отримати підтримку виборців, незважаючи на перепони місцевої влади. У новообраному парламенті він й надалі «обговорював усі болячки і потреби села», проблеми, пов'язані з обмеженням діяльності українських культурно-освітніх і господарських установ (кооперативів), польською колонізацією, вносив численні скарги і протести проти зловживань польської адміністрації.

У 4 розділі *«Громадська діяльність»* доведено важливу роль З. Пеленського у пропагуванні кооперативної ідеології, засудженні політики СРСР щодо українського селянства, а також розглянуто основні його завдання на Конгресах національних меншин.

У підрозділі 4.1. *«Поширення ідеології кооперативного руху на західноукраїнських землях»* розглянуто внесок З. Пеленського у розбудову української кооперації упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст.

Розбудова української кооперації у Галичині та Волині – один з провідних напрямів діяльності З. Пеленського починаючи з 1920 р. Однак тільки у 1927 р. він остаточно зосереджується на роботі в РСУК (головний редактор «Господарсько-кооперативного Часопису», референт пропаганди цього товариства) та «Сільському Господарі». Як головний редактор «Господарсько-кооперативного часопису» він здійснив чималий внесок у поширення кооперативної ідеології на західноукраїнських землях. У його статтях, які присвячувалися стану кооперації, виокремлено не тільки її позитиви, але й, що надзвичайно важливо, зосереджено увагу на проблемних питаннях кооперативного руху, надано цінні поради щодо покращення стану кооперації в умовах владного режиму Другої Речі Посполитої. Члени кооперативів на сторінках «Господарсько-кооперативного часопису» могли знайти юридичні консультації, звітні документи загальних зборів центральних кооперативних установ, інформацію про світові тенденції кооперативного руху тощо.

Для З. Пеленського кооперація – це не тільки торгівля, а насамперед «звернення народу в його основах на шляху до дійсного визволення». Успішність розвитку кооперативного руху З. Пеленський пов'язував із трьома чинниками: (а) рівнем співпраці кооперативів з місцевими органами влади (через що важливого значення надавав виборам до громадських рад, які у 1920-х – 1930-х рр. відбувалися у Східній Галичині), (б) зростанням освіченості українського населення (пропагував клич: «Кооперація і Просвіта – дві сестри»), (в) залученням якомога більшої кількості населення до кооперативного руху (критикував членів кооперативів за байдужість до власної організації), (г) перебранням досвіду європейських кооператорів та впровадженні новітніх на той час технологій (на сторінках «Громадсько-кооперативного часопису» знайомив читачів із Міжнародними кооперативними конгресами). У 1930-х рр. участь З. Пеленського у поширенні ідеології українського кооперативного руху полягала, здебільшого, у захисті кооперації на парламентському терені та участі у з'їздах центральних кооперативних установ, урочистих заходах кооперативних товариств, насамперед на Волині.

У підрозділі 4.2. *«Діяльність в Громадському комітеті рятунку України»* охарактеризовано реакції галицького суспільства на голодомор в Українській РСР у контексті громадської діяльності З. Пеленського.

Голодомор 1932–1933 рр. – одна з найбільших трагедій людства у ХХ ст., злочин більшовицької влади проти українського народу спричинений насильною колективізацією та розкуркулюванням. Після масових повідомлень про голодомор на Наддніпрянщині, на засіданні ЦК УНДО (за участю З. Пеленського) 24 червня 1933 р. розглянуто ситуацію в Радянській Україні та розкритиковано цілеспрямовану політику фізичного / морального нищення українського народу радянською владою. Зусиллями націонал-демократів та інших національно-державницьких партій 23 липня 1933 р. утворено

Громадський комітет рятунку України (голова – Д. Левицький, секретар Ділового комітету – З. Пеленський), на який покладено завдання негайно почати працю в обороні «загроженого існування широких мас українського населення на Великій Україні».

Завдяки діяльності Комітету загалом та З. Пеленського – зокрема, (а) інформація про голодомор у Радянській Україні набула широкого розголосу, (б) створено повітові рятункові комітети на допомогу голодуючим у багатьох місцевостях Східної Галичини, (в) протестний рух охопив Львівське, Тернопільське, Станиславівське і Волинське воєводства, (г) для вирішення поставлених завдань залучено представників української еміграції (із Комітетом підтримували зв'язки окремі рятункові комітети у Празі, Брюсселі, Берліні, Лондоні, Женеві та ін.). Представники львівського Громадського комітету рятунку України М. Рудницька і З. Пеленський у 1933 р. брали участь у всіх заходах на підтримку голодуючих. Упродовж року вони декілька разів відвідали Швейцарію, Австрію, Німеччину, Чехословаччину, домоглися розгляду питання голодомору в Українській РСР на засіданні Ліги Націй у Женеві (1933 р.). Акції Комітету не знайшли схвалення зі сторони польської влади, що ускладнювало проведення окремих акцій.

У підрозділі 4.3. *«Захист українських інтересів на Конгресах національних меншин»* показано його працю на міжнародній арені, спрямовану на захист української національної меншини у Другій Речі Посполитій.

Важливий напрям громадської праці З. Пеленського у 1930-х рр. – робота на Конгресах національних меншин, де політик виступав від не тільки імені УНДО, але й представляв інтереси українців Галичини та Волині, які після 1923 р. зазнавали утисків та дискримінації польської влади. На Конгресах активно обговорювалося питання загрози порушення європейського миру, міждержавної співпраці національних меншин, державної суверенності і прав меншин та ін. У 1931 р. З. Пеленський, будучи уже послом УПР, вперше взяв участь у роботі VII Конгресу національних меншин в Женеві та, для вирішення «українського питання», домігся скликання спеціальної наради, яка зрештою не увінчалася успіхом для українців. Під час роботи VIII Конгресу національних меншин у 1938 р. (Відень), представник українців (З. Пеленський) охарактеризував становище українців як територіальної національної більшості в Західній Україні та виклав висловив бачення щодо розв'язання «українського питання».

Українська делегація у складі З. Пеленського, М. Рудницької (Польща), В. Залозенського, Ю. Сербенюка (Румунія) на IX Конгресі (1933 р., Берн), внесла до розгляду питання про голод в УСРР, що стало одним із першочергових питань порядку денного. Після невеликої перерви, у 1936 р. З. Пеленський взяв участь у роботі XII Конгресу національних меншин у Женеві. Особливого значення йому надавала воєнна небезпека, події в Іспанії, напружена політична ситуація в Європі та криза Ліги Націй. Проте, у підсумкових резолюціях конгресу тільки «закликано держави і народи Європи» усвідомити небезпеку нехтування правами національних меншин. У Лондоні

(XIII Конгрес національних меншин, 1937 р.) З. Пеленський виступив із доповіддю про роль самоуправи у житті національних меншин та разом із делегацією підтримав резолюцію Конгресу, які стосувалися реформи Ліги націй і прав національних меншин, а також декларативну резолюцію, яка закликала європейські національні меншини «не знеохочуватися культурною і господарською долею». Останній XIV Конгрес національних меншин (25–26 серпня 1938 р., Стокгольм) також не приніс очікуваних результатів для української делегації (З. Пеленський, В. Залозецький, О. Марітчак, В. Мудрий).

У **висновках** подано узагальнюючі результати наукової роботи.

Громадсько-політична діяльність Зиновія Пеленського – одна з малодосліджених тематичних ніш сучасної української історіографії. Всебічне дослідження окресленої теми неможливе без використання широкого кола джерельних матеріалів, передусім таких як архівні документи, опубліковані джерела, спогади тогочасних українських та польських громадсько-політичних діячів, матеріали періодичних видань, публіцистичні праці одного з лідерів УНДО. Їх поєднання формує цілісну картину біографії досліджуваної постаті. Оскільки єдиного фонду, присвяченого Зиновію Пеленському в архівосховищах України немає, матеріали, присвячені одному із лідерів націонал-демократів, розпорошені у низці місцевих архівів. Основу джерельної бази дослідження, передусім, складають архівні документи Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, Державного архіву Львівської області. Значна їх кількість уперше вводиться до наукового обігу, що посилює актуальність досліджуваної теми.

Розбудовуючи українські кооперативні товариства (Ревізійний союз українських кооперативів, «Народна Торгівля», Товариство українських кооператорів та ін.), беручи участь у політичних процесах першої третини ХХ ст., співпрацюючи з галицькими культурно-освітніми товариствами – «Просвітою», «Рідною школою», З. Пеленський став одним із лідерів національно-державницьких сил Західної України, видатним творцем, теоретиком і пропагандистом української кооперативної системи, проявив себе талановитим публіцистом, залишив у спадок десятки газетних і журнальних публікацій. Однак, різнобічна діяльність Зиновія Пеленського як знаного громадсько-політичного діяча, ще належно не оцінена сучасними істориками, вимагає повного відкриття його доробку для широкого загалу.

Важливі зрізи його біографії здебільшого розкриваються у публікаціях історико-біографічного, джерелознавчого та іншого тематичного спрямування. Дослідження часто неадекватно відображають суспільні реалії та події, учасником яких був один із лідерів націонал-демократів, нав'язують суб'єктивні погляди й оцінки. Зберігаються диспропорції у висвітленні окремих проблем: якщо партійна діяльність, парламентська праця Зиновія Пеленського у 1930-х рр., навіть попри однобічний виклад подій, все ж висвітлена в окремих публікаціях, то початки його діяльності на Конгресах національних меншин, робота в кооперативних товариствах, інших громадсько-політичних організаціях на сьогодні практично не досліджені як українськими так і польськими

науковцями.

Архітектоніка світогляду Зиновія Пеленського має чимало особливостей, зумовлених як специфікою суспільно-політичної ситуації у краї, так і його особистими якостями та рисами характеру. На формування світогляду Зиновія Пеленського вплинула низка факторів, серед яких базовими стали: родинне оточення; навчання в україномовній сільській школі та гімназії; активна участь у студентському русі; знайомство із низкою національно-свідомих українських громадсько-політичних діячів та ін. На рівні мікроісторії, біографія Зиновія Пеленського юнацьких років показує багато цікавих деталей, що передають характер українсько-польського протистояння в Галичині, суперечливість національно-культурної політики Австро-Угорської імперії, масштаби терору російської окупаційної влади у роки Першої світової війни тощо. З іншого боку, підґрунтя виразної національно-патріотичної свідомості Зиновія Пеленського заклали просвітні та наукові установи Галичини, які вели активну усвідомлюючу роботу серед українського населення регіону. Власне завдяки їм Зиновій Пеленський став одним із лідерів студентського товариства «Січ», взяв участь в польсько-українській війні у лавах Української Галицької Армії, вступив до УНДО.

Зиновій Пеленський тричі обирався послом польського парламенту (1930 – 1935 рр., 1935 – 1938 рр., 1938 – 1939 рр.). У діяльності відомого українського політика на парламентському терені чітко виділяються два відмінні періоди: 1) 1930 – 1935 рр.; 2) 1935 – 1939 рр. Упродовж першого – один із лідерів партії, заступник голови УПР (1930 – 1935 рр., 1935 – 1939 рр.), дотримуючись програмних орієнтирів УНДО, критикував національно-культурну та соціально-економічну політику Другої Речі Посполитої, зокрема підготував проекти законів про амністію політичних в'язнів, проект зміни регламенту сейму зважаючи на вживання у вищому законодавчому органі країни української мови, численні внески спрямовані на захист українського шкільництва. Другий період парламентської праці Зиновія Пеленського пройшов під знаком нормалізації польсько-українських відносин, що закономірно пригасило критичний тон виступів українського парламентарія. Ініційована керівництвом УНДО нова політична тактика загалом не розв'язала польсько-українських протиріч, а привела до розколу українського політичного табору та загострення міжпартійної боротьби.

Переконавшись у неефективності нормалізації, наприкінці 1938 – початку 1939 рр. Зиновій Пеленський як інші українські парламентарії, які входили до складу Української парламентської репрезентації, відійшов від задекларованої співпраці із польським урядом. Однак, незважаючи на політичну кун'юктуру та тактичну лінію партії, його діяльність у вищому законодавчому органі країни незмінно спрямовувалася на захист соціально-економічних та національно-культурних потреб українського народу. Промови Зиновія Пеленського відзначалися виваженістю, фаховим підходом до оцінки проблеми, що в поєднанні з ораторськими здібностями доповідача викликали захоплення сучасників, жваво обговорювалися на сторінках української та польської преси.

У міжвоєнний період ХХ ст. Зиновій Пеленський активно долучився до відбудови економічного життя на західноукраїнських землях, зокрема на відтинку організації та розбудови української кооперації. Від 1927 р. він перейшов до праці в Ревізійному Союзі Українських Кооператив як головний редактор «Господарсько-кооперативного Часопису» та референт пропаганди. Під його пропагандистсько-ідеологічним впливом розвивалися усі типи української кооперації: 1) «Центробанк» як центральна кредитної кооперації; 2) «Центросоюз» як осередок споживчої та виробничої кооперації і 3) «Маслосоюз» як надбудова молочарської кооперації. Фахова освіта, праця над собою дозволили йому сформулювати ідеологічні принципи кооперативного руху, що, зокрема, відображено у його науково-публіцистичних працях.

Зиновій Пеленський у середині 1920-х рр. виступив одним із активних прихильників об'єднання національно-демократичних сил краю та увійшов до керівних органів новоутвореної провідної української партії Західної України – УНДО. Згуртувавши національно-демократичні сили краю навколо ідеї «боротьби за найвище право нації», націонал-демократи опинилися в центрі українського політичного життя Другої Речі Посполитої. Зиновій Пеленський у 1928 р. увійшов до Центрального комітету партії, проте віддав перевагу роботі у Ревізійному союзі українських кооператив над партійною працею. Тільки після обрання його послом сейму Другої Речі Посполитої у 1930 р. домінантним для нього стала робота над розбудовою цієї політичної сили. Основним його завданням стали організаційні справи, зокрема відбудова повітових організацій, відновлення діяльності осередків партії у селах та партійного руху загалом. На численних вічах, зборах, один із лідерів партії розтлумачував основну політичну лінію партії – здобуття самостійної, соборної Української держави, закликав членів партії до інтенсивної праці, організації повітових з'їздів і виборів партійного керівництва на місцях. Окремий напрям його діяльності – участь у роботі Конгресів національних меншин, де Зиновій Пеленський пропагував ідею соборності українських земель та відстоював концепцію права нації на самовизначення.

Зиновій Пеленський проявив себе не тільки на партійно-політичній ниві Західної України, але й став відомий тогочасному широкому загалу завдяки своїй редакторсько-публіцистичній праці у «Господарсько-кооперативному часописі» та «Ділі». Більшість його праць присвячувалися розв'язанню злободенних проблем українців, серед яких першочерговими залишалися питання розвитку кооперативного руху, поширенню самоосвіти, боротьба з колонізацією, осадництвом, пошук оптимальних форм співпраці із польською владою на регіональному та державному рівні.

НАУКОВІ ПРАЦІ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, розділи у колективних монографіях

1. Патер І.Г., Каранда І.І. Союз визволення України і закарпатські українці. *Угорсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення*. Львів, 2020. С. 72–88.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Каранда І.І. Участь Зиновія Пеленського у роботі конгресів національних меншин у 1930-х роках. *Літопис Волині*. 2020. Вип. 23. С. 47–52.
3. Каранда І. І. Парламентська діяльність Зиновія Пеленського у 1930-х роках. *Гілея: науковий вісник*. 2021. Вип. 160. С. 81–86.
4. Каранда І.І. Участь Зиновія Пеленського у роботі Громадського комітету рятунку України. *International science project*. 2021. Vol. 40. S. 7–10.
5. Каранда І.І. Поширення ідеології кооперативного руху на західноукраїнських землях у складі Другої Речі Посполитої у 1920-х рр.: внесок Зиновія Пеленського. *Virtus*. 2021. Вип. 51. С. 122–125.
6. Каранда І.І. Публіцистична та просвітницька праця Зиновія Пеленського. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2021. Т. 32 (71). Вип. 1. С. 34–38.

Статті, які додатково відображають результати дисертаційної роботи

7. Каранда І.І. Громадсько-політична діяльність Зиновія Пеленського (1930–1939): особливості, внесок у піднесення національної свідомості українців Другої Речі Посполитої. *З історії західноукраїнських земель*. 2020. Вип. 16. С. 122–127.

АНОТАЦІЯ

Каранда І.І. Громадсько-політична діяльність Зиновія Пеленського (1890–1943).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Інститут народознавства НАН України. Львів, 2021.

У дисертаційному дослідженні комплексно проаналізовано громадсько-політичну діяльність відомого українського політика, кооператора, журналіста, посла сейму Другої Речі Посполитої Зиновія Пеленського. Розглянуто особливості формування світогляду, охарактеризовано державотворчу працю на еміграції у Відні та уряді ЗО УНР. Значну увагу приділено його діяльності в УНДО, зокрема у сфері розбудови партійних осередків партії, поширенні її ідеології партії, відстоюванні соціально-економічних та національно-культурних прав українців Галичини та Волині. Розглянуто здобутки З. Пеленського у сеймі

Другої Речі Посполитої (1930–1939), внесок у розбудову української кооперації упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. Показано його працю на міжнародній арені, спрямовану на захист української національної меншини у Другій Речі Посполитій, охарактеризовано діяльність в Громадському комітеті рятунку України.

Ключові слова: З. Пеленський, громадсько-політична діяльність, парламент, УНДО, кооперація, редакційно-публіцистична праця.

SUMMARY

Karanda I.I. Socio-political activity of Zinovy Pelensky (1890–1943).

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of historical sciences on a specialty 07.00.01 – history of Ukraine. – I. Krypyakevych Institute of Ukrainian Studies NAS of Ukraine, Institute of Ethnology of the NAS of Ukraine. Lviv, 2021.

The dissertation notes that the architecture of Zinovy Pelensky's worldview has many features due to the specifics of the socio-political situation in the region, as well as his personal qualities and character traits. The formation of Zinovy Pelensky's worldview was influenced by a number of factors, among which the basic ones were: family environment; education in a Ukrainian-language rural school and gymnasium; active participation in the student movement; acquaintance with a number of nationally conscious Ukrainian public and political figures, etc. At the level of microhistory, Zinovy Pelensky's biography of his youth shows many interesting details that convey the nature of the Ukrainian-Polish confrontation in Galicia, the contradictions of national and cultural policy of the Austro-Hungarian Empire, the scale of terror of the Russian occupation authorities during the First World War. On the other hand, the basis of the expressive national-patriotic consciousness of Zinovy Pelensky was laid by educational and scientific institutions of Galicia, which were actively aware of the work among the Ukrainian population of the region. Thanks to them, Zynova Pelensky became one of the leaders of the Sich student society, took part in the Polish-Ukrainian war in the Ukrainian Galician Army, and joined the UNDO.

It is shown that Zinoviyy Pelensky was elected ambassador of the Polish parliament three times. In the activities of a well-known Ukrainian politician in the parliamentary field, two distinct periods are clearly distinguished: 1) 1930 – 1935; 2) 1935 – 1939. During the first – one of the party leaders, Deputy Chairman of the UPR (1930 – 1935, 1935 – 1939), adhering to the program guidelines of the UNDO, criticized the national-cultural and socio-economic policy of the Second Commonwealth, in particular, he drafted laws on the amnesty of political prisoners, a draft amendment to the rules of procedure of the Seimas due to the use of the Ukrainian language in the country's highest legislative body, and numerous contributions aimed at protecting Ukrainian schools. The second period of Zinovy Pelensky's parliamentary work was marked by the normalization of Polish-Ukrainian relations, which naturally dampened the critical tone of the Ukrainian parliamentarian's speeches. The new political tactics initiated by the UNDO leadership did not resolve the Polish-Ukrainian controversy at all, but led

to the split of the Ukrainian political camp and the intensification of the inter-party struggle. Convinced of the ineffectiveness of normalization, in late 1938 and early 1939 Zynoviy Pelensky, like other Ukrainian parliamentarians who were members of the Ukrainian parliamentary representation, withdrew from declared cooperation with the Polish government. However, despite the political conjuncture and tactical line of the party, its activities in the highest legislative body of the country invariably aimed at protecting the socio-economic and national-cultural needs of the Ukrainian people. Zynovy Pelensky's speeches were marked by a balanced, professional approach to assessing the problem, which, combined with the speaker's oratory skills, aroused the admiration of contemporaries and was lively discussed in the Ukrainian and Polish press.

It is stated that in the interwar period of the twentieth century. Zynovy Pelensky actively participated in the reconstruction of economic life in Western Ukraine, in particular in the organization and development of Ukrainian cooperation. From 1927 he joined the Auditing Union of Ukrainian Cooperatives as the editor-in-chief of the Economic and Cooperative Magazine and a propaganda officer. Under his propagandistic and ideological influence, all types of Ukrainian cooperation developed: 1) «Central Bank» as the headquarters of credit cooperation; 2) «Tsentrosoyuz» as a center of consumer and production cooperation and 3) «Maslosoyuz» as a superstructure of dairy cooperation. At the same time, Zynoviy Pelensky was not only a prominent practitioner of economic and cooperative life, but also one of its main theorists. Professional education, work on himself allowed him to formulate ideological principles of the cooperative movement, which, in particular, is reflected in his scientific and journalistic works.

It has been proven that Zynovi Pelensky in the mid-1920s was one of the active supporters of the unification of the national democratic forces of the region and joined the governing bodies of the newly formed leading Ukrainian party of Western Ukraine – UNDO. By uniting the national-democratic forces of the region around the idea of «fighting for the highest right of the nation», the National Democrats found themselves at the center of the Ukrainian political life of the Second Commonwealth. Zynoviy Pelensky joined the Central Committee of the party in 1928, but preferred to work in the Auditing Union of Ukrainian Cooperatives over party work. Only after his election as ambassador to the Sejm of the Second Rzeczpospolita in 1930 did work on building this political force become dominant for him. His main task was organizational affairs, in particular the reconstruction of county organizations, the resumption of party cells in the villages and the party movement in general. At numerous meetings, one of the party leaders explained the main political line of the party – the acquisition of an independent, united Ukrainian state, called on party members to work hard, organize county congresses and local party elections. A separate area of his activity is participation in the work of the Congresses of National Minorities, where Zynovi Pelensky promoted the idea of the unity of the Ukrainian lands and defended the concept of the nation's right to self-determination.

Zynoviy Pelensky proved himself not only in the party-political field of Western Ukraine, but also became known to the general public at the time thanks to his editorial

and journalistic work in the «Economic and Cooperative Magazine» and «Dilo». Most of his works were devoted to solving the pressing problems of Ukrainians, among which the priority remained the development of the cooperative movement, the spread of self-education, the fight against colonization, settlement, finding optimal forms of cooperation with the Polish authorities at regional and state level.

Keywords: Z. Pelensky, public and political activity, parliament, UNDO, cooperation, editorial and journalistic work.